
LYOTARD: FARK VE ÇOKLUĞUN ANLATISI POSTMODERNİTE

Yrd.Doç.Dr. Sinan Kılıç*

Özet: Felsefi anlamda fark ve çokluğun söylemi olan postmodernite, yirminci yüzyılın ikinci yarısında özellikle Fransız felsefe geleneğinde etkili olan felsefi bir kavramdır. Postmodernite sözlük anlamıyla modernite sonrasını tanımlamada kullanılsa da felsefi anlamda modernite sonrasından daha çok, modernitenin yeniden yazılması veya sorgulanması anlamında ona karşıt olan bir süreci değil onun içinde gerçekleşen bir dönüşümü tanımlamada kullanılır. Bu anlamda postmodernite modernite karşıtı olmayıp, modernitenin totaliter tezlerine, bilimle temellenen üstanlatılarına yönelik bir kuşku ve sorgulamadır. Lyotard'a göre postmodernite modernitenin bilgi ve bilim alanında kurduğu tümel ve dışlayıcı üstanlatılarını sorgulayarak, totaliter dil oyunlarında değişim ve dönüşümü ifade eder. Filozofa göre postmodernite modernitenin totaliter üstanlatılarına bağlı söylemlerinden, dil oyunlarının veya söylem türlerinin çokluğuna geçiştir. Postmodernite söylem türleri arasında özellikle bilimsel bilginin üstünlüğüne dayalı hiyerarşik, otoriter dil yapılarını bozarak; onun yerine fark ve çokluğun anlatısına dayalı söylem türlerini oluşturur. Bu çalışmada modernitenin bilgi ve bilim alanındaki üstanlatılarını neden ve nasıl yitirdiği; buna bağlı olarak da postmodernitede fark ve çokluğun söyleminin neden ve nasıl olanaklı olduğu Lyotard felsefesi bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Modernite, postmodernite, anlatı, üstanlatı, dil oyunları, bilgi, bilim, çokluk, geçerlik

Abstract: Postmodernity, which is the discourse of difference and multitude in the philosophical sense, is a philosophical concept that has been particularly effective

* Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi (Yard. Doç. Dr.)

on the French philosophical tradition during the second half of the twentieth century. Although postmodernity is used to define after modernity in the dictionary form, in the philosophical sense, more than after modernity, it is used to describe a transformation taking place in it, not a process against modernity in the sense of re-writing and questioning modernity. In this sense, postmodernity is not the opposite of modernity; it is a suspicion and inquiry for the totalitarian thesis and grand narratives of modernity based on science. According to Lyotard, postmodernity expresses the change and transformation in the totalitarian language games by questioning the universal and exclusionist grand narratives that modernity has established in the fields of knowledge and science. According to the philosopher, postmodernity is transition of modernity from discourses depending on the totalitarian grand narratives to multiplicity of the language games or discourse types. Among discourse types of postmodernity, especially by breaking the hierarchical, authoritarian language structures based on superiority of the scientific knowledge, it creates discourse types based on narrative of difference and multitude instead of it. In this study, it will be evaluated, in the context of Lyotard's philosophy, why and how modernity lost its grand narratives in the fields of knowledge and science, and accordingly, why and how the discourse of difference and multitude is possible in postmodernity.

Key Words: Modernity, postmodernity, narrative, grand narrative, language games, knowledge, science, multitude, validity

Postmodernite her türden sistemli ve totaliter yapılara karşı, fark ve çokluğun kendini ifade etmesini olanaklı kılan minör anlatının söylemidir. Postmodernitenin çokluğun kendini ifade etmesine olanak sağlayan bu minör söylemi, özellikle modernitenin bilgide ve bilimde farklı anlatıların varlığına olanak sağlamayan, onların bastırılmasına neden olan majör söylemine yönelik bir sorgulamadır. Postmodernitenin bu sorgulaması aynı zamanda farklı anlatılara olanak sağlamayan yerleşik düşüncelere, politikalara, dil oyunlarına, sistemli teorilere ve totaliter dil yapılarına da yöneliktir. Postmodernite totaliter dil yapılarının yerine, farklılaştırma anlatılarını dile getirir. Çünkü totaliter yapılar, egemen söylemi meşrulaştıran bir dilin kurallarını diğer ifade türlerine dayatırken; postmodernite, ifade türleri arasındaki bu hiyerarşik yapıyı bozarak egemen söylemin yerleşik üstanlatılarının yerine, fark ve çokluğun anlatısını oluşturur. Bu nedenle postmodernite aynı veya tümel olan üzerine değil, fark ve çokluk olanın ne olduğu üzerine düşünmedir. Bu anlamda postmodern düşünme egemen olan söylemin kavramsal dizgelerini bozarak, söylemin veya düşüncenin yeni olanaklarını açar. Lyotard için de düşünce sürekli kendini yenilemeli ve yeni durumların olanaklarını yaratmalı; o, aynının söylemini çokluğun dil oyunları ile yıkmalıdır. Ona göre özellikle bilimde geçerli olmakla birlikte; her söylem bilinenden farklı bir anlam içeriyorsa ciddiye alınabilir, akıl yürütmeye konu olabilir ve kanıtlanabilir.¹ Bu anlamda Lyotard düşüncenin yeni koşullar ve eylemler yaratması gerektiği ilkesine bağlı olarak bilimde, adalette, sanatta, politikada yerleşik düşüncelerin kavramsal işleyişlerindeki dizgeleri sorgular, onları yeni hayallerle dönüştürür. Lyotard için bilgi ve bilimin yanında sanatın ve politikanın işlevi de insanlara hayal ettirmek ve arzularını yerine getirmektir; dünyayı dönüştürmek, yaşamı değiştirmektir...² Bu nedenle Lyotard'ın felsefesinde yerleşik düşüncelere karşı, düşünceyi kısırlaştırmaları ve farklı düşüncelere olanak sağlamamaları nedeniyle bir tatminsizlik ve güvensizlik vardır. Lyotard yerleşik düşüncelere karşı temel

¹ Lyotard, **Postmodern Durum**, s. 121.

² Lyotard, **Toward The Postmodern**, p. 41.

sorgulamasını da Postmodern Durum adlı eseriyle, modernitenin bilgi ve bilim düşüncesine yönelik gerçekleştirir. Postmodern Durum'un odak noktası ise en gelişmiş toplumlarda bilginin doğası ve statüsünün “ne olduğu” ve “hangi yönde” gelişeceğine yöneliktir.

Bu anlamda günümüzde olumlu ve olumsuz çok geniş bir bağlam içerisinde kullanılan postmodern kavramını Lyotard, özellikle en gelişmiş toplumlardaki bilginin ve bilimin konumunu, dönüşümünü açıklamada kullanır. Postmodern Durum'da en gelişmiş toplumlarda “bilgi nedir?”, “nasıl üretilir?”, “nasıl organize edilir?”, “çağdaş toplumlarda nasıl iş görür?”³ vb. sorularla modernitenin anlatı düzlemi sorgulanarak dönüştürülür. Lyotard bu dönüşümü “anlatı”⁴ alanındaki etkileriyle birlikte değerlendirir. Ona göre modernite ve onu temsil eden bilim üstanlatısı her zaman için geleneksel anlatılarla çatışmıştır.⁵ Çatışmanın temelinde modernitenin ve onun üstanlatısı bilimin, kendini yalnızca yararlı düzenlemelerle sınırlamayıp; kendi oyununun kurallarını, tüm anlatı türlerine (destanlar, ninniler, masallar, öyküler vb.) dayatması yer alır. Lyotard modernitenin bu türden dayatmalarının yerine, her türden fark'ın kendini ifade etmesine olanak sağlayan çokluğun anlatısının nasıl olanaklı olabileceğini sorgular postmodernite kavramıyla.

Postmodernite

Güncel felsefede geniş bir bağlam içerisinde kullanılan post-moderndeki post eki sözlük anlamıyla moderniteden sonra gelen, onun yerini alan bir değişimi

³ Simon Malpas, **Jean-François Lyotard**, p. 17.

⁴ Anlatıların özelliği toplumun şimdiki, geçmişteki ve gelecekteki özelliklerini yansıtan öyküler olmasıdır. Lyotard anlatı terimini sadece edebi bir tür olarak değil, tartışmanın tüm formlarındaki öyküleri ifade etmede kullanır. Örneğin, geçmişin anlatılarını inşa eden tarih; benin ne olduğunu öyküleyen psikoloji; farklı sosyal oluşumları ve onların birey üzerindeki etkilerini öyküleyen sosyoloji; sonuçlarını topluma anlatmada bilim, matematik hepsi anlatı biçimlerinden yararlanır. Anlatılar insan deneyimlerinin ve toplumun temellerini oluşturur. Bu nedenle anlatılar bilimden farklı bir yolla, “kim olduğumuzu?”, “neyden ilham almamız?”, “neye inanmamız?” gerektiğini açıklar.

⁵ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. xxiii.

ifade etmekle birlikte; felsefi, edebi ve sanat anlamında postmodernite ve postmodernizm, modernite ve modernizm kavramları arasında anlamsal ayrımlar yer alır. Bu terimlerin değerlendirilmesine geçmeden önce şunu belirtmek gerekiyor ki; Lyotard için postmodernizm ve postmodernite gibi terimlerle açıklanan süreç, modernitenin reddedilmesi olmayıp, onun yeniden yazılmasıdır.⁶ Burada öncelikle ifade edilmesi gereken, modernite ile modernizm arasındaki anlamsal ayrımdır. Moderniteden farklı olarak modernizm, genel anlamda yirminci yüzyılın başlarındaki sanat ve edebiyat hareketleriyle özdeştir. O, güzel sanatlarda kübizmden gelenekselciliğe, izlenimcilikten sürrealizme; sanat eserlerinde, yerleşik kurallara meydan okumayı temsil eder. Edebiyatta ise V. Woolf (1882-1941), J. Joyce (1882-1941), Lawrence (1885-1972) gibi romancıların ve T. S. Eliot (1888-1965) gibi şairlerin edebiyatta ve anlatıda oluşturdukları yeni yolları temsil eder.⁷ Bu bireysel sanatlar arasında yer alan temel farklılıklara rağmen, modernist sanatlar arasındaki ortaklığı özetleyen ifade “yeni yap” vurgusudur.

Modernizmden farklı olarak postmodernizm ise modernizmin edebiyat ve sanat alanındaki “yeni yap” ile ifade edilebilecek olan majör söylemindeki kırılmayı ifade eder. Bu bağlamda postmodernizm yirminci yüzyılın ikinci yarısında sanatta ve edebiyatta meydana gelen değişimi teorileştirdiğinden, en temelde modernizmin kültürel projedeki bir kırılması olarak değerlendirilir. Postmodern sanatçılar da anti-elitist olarak, modernistlerin yapmadığı bir yol ile yüksek sanat ve popüler kültür arasındaki ayrımı, modernist sanatın ciddiliğini oyunlarla kırarak aşmaya çalışırlar. Postmodernist sanat hiyerarşik ve elitist yapıyı kırmada modernist sanattan farklı olduğundan; yeniyeye değil, geçmişe, geçmişin anlatılarına yönelir. Bu çerçevede postmodernizm, geçmişin popüler kültürle yeniden keşfindeki değişimin yansımasını içerir. Geçmişin popüler kültürle yeniden keşfi, sanatta yeniliğe dayalı üstanlatıları, hiyerarşik yapıları

⁶ Lyotard, **The Inhuman: Reflections on Time**, p. 8-9.

⁷ Simon Malpas, **Jean-François Lyotard**, p. 8.

parçaladığından modernist sanat ve edebiyat akımlarını rahatsız eder. Çünkü modernizm açısından geçmişe yönelmek moderniteden, yenilikten vazgeçmeyi, geriye dönüşü ifade eder. Bunda modernist sanatın modernitenin bir ürünü olarak, onun ilerleme ve yenilik üstanlatısına bağlı olmasının rolü büyüktür.

Modernite terimi ise modernizmden farklı bir şeye referans eder. Modernizm sanat ve edebiyattaki geleneksel yapının değişimini ifade ederken; modernite daha çok politika, yasa, bilgi, bilim ve felsefe alanında geleneksel yapıdaki değişimi ifade eder.⁸ Lyotard için moderniteyi ifade eden temel özellik onun bilgide, bilimde, sanatta, felsefede ve diğer alanlarda değişimin, yeniliğin ve ilerlemenin anlatısı olmasıdır. Bu anlatıda toplum sürekli ilerleme halinde, yeniliklere açık; bilgi ve teknolojideki değişikliklerle gelişen, ilerleyen bir yapıdır. Bu ilerleme “bilimsel bilgi” ve “yenilik” üstanlatısı ile kendini meşrulaştırır. Lyotard postmodernite ile, modernitenin meşruluk ilkesi “bilimsellik” anlatısına karşı çıkararak; düşünmede ve ifadede farklı anlatıların olanaklılığını gerçekleştirecek düzlemi sorgular. Bu anlamda Lyotard için postmodernite modernitenin reddinden daha çok, modernitedeki bu “meşruluk” anlatısının dönüşümü, değişimi veya onun yeniden yazılmasıdır. Postmoderniteyle değişen, dönüşen nedir? Postmodernite ile bilimde ve bilgide geçerli olan tek bir üstanlatıya bağlılık değişir ve dönüşür. Bu nedenle, postmodernite özellikle bilgide ve bilimde olmak üzere; her alanda geçerli tümel, totaliter üstanlatıların reddidir.

Üstanlatı

Üstanlatı nedir? Lyotard için üstanlatı modernitenin bilgi ve bilim anlayışını ifade etmekle birlikte; kendisiyle her şeyin temellendirildiği,

⁸ Modernizm yirminci yüzyılın ilk yarısında sanat ve edebiyattaki yenilik arayışları ile temellendirilmesine karşın; modernitenin köklerinin nerede yer aldığı noktasında farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımlar iki farklı tarihselliği temel alır. Bunlardan birincisi feodal hiyerarşilerin yıkımı, Protestanlığın yayılımı ve kapitalizmin doğumu olarak rönesans sürecini; bir diğeri ise, modern ulus devletlerin doğmasına neden olan Fransız devrimini ve sanayi devrimini temel alır.

meşrulaştırıldığı üst ilkeler, idelerdir. Modernitenin üstanlatıları ise evrensellik, özgürlük, tinin diyalektiği, adalet, eşitlik, ereksellik, zenginlik vb. idelerdir. Lyotard için modernitenin en temel üstanlatısı, tarihin evrensel öznesinin özgürleşmesi projesidir.⁹ Bu özgürleştirmeyi gerçekleştirecek olan da deney ile temellenen bilimsel bilgidir. Bu anlamda üstanlatı ile mevcut anlatıların içerisinde meşru olan tek bir anlatıya, bilimsel bilgiye vurgu yapılır. Üstanlatı farklı anlatıları tek bir kurala bağlayarak, anlatı düzlemindeki çokluğu, tek bir anlatı yararına değiştirir. Modernite ise bu değişikliği bilimsel bilgi lehine gerçekleştirmiştir. Bu nedenle Lyotard'a göre modernite bilgiyi organize eden bir üstanlatı türüdür ve onun en temelde iki ideası bulunur: İlerleme ve özgürlük. Filozofa göre modernitenin temel başarısı da insanların bu iki anlatıya duydukları güvenle bağlantılıdır.¹⁰ Modernite kazandığı bu güvenle toplumun karşı karşıya olduğu bir sorunu, gelecekte bilimle çözeceğine dair öngöründe bulunarak geleneksel üstanlatılardan farklılaşır. Bu anlamda modern üstanlatıların iki türü bulunur: Spekülatif anlatılar ve özgürlük anlatıları.

Spekülatif anlatılar dünyanın felsefi bir sistem içerisinde anlaşılabilmesini sağlayan Hegel felsefesi ile temellenir. Lyotard'a göre dünyanın felsefi bir sistem içerisinde anlaşılabilmesine vurgu yapan Hegel felsefesinde, modernitenin en açık ve yalın anlamı içerilir. Ona göre Hegel felsefesi, şu üç noktada modernitenin felsefi anlamda okunmasını sağlar: Üstanlatı olarak tin, diyalektik ve ilerleme anlatısıdır. Filozofa göre Hegel felsefesi tinin diyalektik ilerlemesinin üstanlatısı ile dünyayı yorumlar. Onun sisteminde diyalektik de üç adım içerisinde kavranır: 1) Kavram açık ve sabit olarak alınır; 2) Onun işleyişinin yakın bir analiziyle çelişkiler açığa çıkar; 3) Daha üst bir kavram çelişkiye dahil olur; bu da bir üstanlatı olan, tinin diyalektiği olarak bilginin sürekli ilerlemesidir. Burada bilginin amacı ise mutlaklıktır. Mutlak olan nedir? Mutlak olan akıl ile kavranabilen tinin

⁹ Bill Readings, **Introducing Lyotard Art and Politics**, p. 48.

¹⁰ Yirminci yüzyılın ilk yarısında ise Auschwitz gibi totalleştirici sistemlerle bu güven zedelenecektir.

gerçekliğidir, özgürlüğe doğru diyalektik ilerlemedir. Lyotard'a göre Hegel'in sisteminde mutlaklık ile idealar ve gerçeklik arasındaki karşıtlık, felsefi bilgi sistemi içerisinde uzlaştırılır. Lyotard için spekülatif anlatıların temel düşünçesi, insanın veya tinin sürekli olarak bilginin arttırımı yoluyla ilerlemesi anlatısına dayanır. Bu anlatı farklı dil oyunlarını ilerleme anlatısına bağlayarak; onların meşruluğunu rasyonellik ve gerçeklik anlatısıyla temellendirir. Bu durum da şu türden bir ifadenin meşrulaşmasını olanaklı kılar: "Farklı dil oyunları arasında çatışma değil uzlaş ve ortak bir amaç vardır; dil oyunları arasındaki ortak amaç tinin evrensel bir tarihini sunmaktır." Bu evrensel tarih içerisinde özgürlük anlatılarından farklı olan spekülatif anlatılar, bilgiyi kendinde bir erek olarak değerlendirir. Spekülatif anlatıların bilgiyi kendinde erek idesiyle temellendirdiği tinin diyalektik ilerlemesine karşın; özgürlük anlatıları ise bilgiyi özgürlük üstanlatısı bağlamında değerlendirir.

Özgürlük anlatılarında insan tinin rasyonelliği ile değil, özgürlüğü ile açıklanır; bilginin amacı da bu özgürlüğün gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Bu özgürlük üstanlatısında insanlık özgürlüğün kahramanına dönüşür.¹¹ Fransız devrimi ile başlayan bu ikinci tip üstanlatıya göre, insanlık eğitim ve bilgiyle acıdan kurtularak özgürleşecektir. Burada hakikat rasyonellik ve gerçeklik ile değil, etik ve özgürlükle temellendirilir. Lyotard'a göre son beş yüz yıl içerisinde bu türden özgürlük anlatıları, Marksizm, aydınlanma vb., pek çok değişim gösterir. Özgürlük anlatılarından aydınlanma, dini kurumların elindeki güçten insanların özgürlüğü idesine odaklanır. Bu özgürlük anlatılarından Marksizm, işçilerin sömürölmesini engellemek amacıyla, işçilerin özgürlüğü söylemine odaklanır ve onlara kendi yaşamlarını kontrol etme özgürlüğü sunar. Lyotad'a göre bu türden üstanlatılar arasında farklılıklar yer almasına rağmen, hepsinde ortak iki amaç vardır. Birincisi: Dogmalardan, mistisizmden, sömürü ve acıdan aydınlanmış insan

¹¹ Simon Malpas, **Jean-François Lyotard**, p. 26.

özgürlüğüdür; ikincisi, toplumun gelecekte yüzleşebileceği sorunlara cevap bulabilmektir. Bu çerçevede Lyotard feminist hareketleri de büyük anlatıların veya özgürlük anlatılarının bir devamı olarak görür. Çünkü feminist hareketler de modernitenin özgürlük ve ilerleme anlatısına dayanır. Feminist hareketler kadının özgürlüğü ve aydınlanmasıyla bir üstanlatı oluştururlar ve bu üstanlatıyı aydınlanma ve bilimsellik hakikatine dayandırır.

Lyotard hem spekülâtif hem de özgürlük anlatılarının yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sosyal bağda oluşan değişikliklerle birlikte geçerliklerini yitirdiğini belirtir. Bu anlamda spekülâtif üstanlatıların temeli olan “hakikat” ve “gerçeklik” ile özgürlüğün üstanlatısı olan “etik” ve “adalet”; postmodernitede, modernitede olduğu kadar ilgi çekmez artık. Bunun nedeni dil oyunlarının modernitede ve spekülâtif anlatılarda olduğu gibi bağlandığı tek bir üstanlatının olmamasıdır. Bu yüzden on dokuzuncu ve yirminci yüzyılı yönlendiren spekülâtif ve özgürlük anlatılarının etkililiği de postmodernitede geçerliğini yitirir. Lyotard’a göre spekülâtif özgürlük üstanlatıları geçerliğini kaybettiğinden, toplum da bu türden üstanlatılarla yönetilemez.¹² Lyotard bu türden üstanlatıların geçerliğini yitirmesini, hem dil oyunlarının tek bir üstanlatıya bağlanamayacak kadar farklılaşması ve çoğalmasıyla hem de toplumun da bu dil oyunlarındaki farklılığın artmasıyla bağlantılı olarak, tek bir üstanlatı ile kavranamayacak kadar ayrımlaşmasına bağlar. Bu nedenle evrensellik, küreselleşme, özgürlük gibi üstanlatılar geçerliklerini yitirirler postmodernitede. Bu değişiklikler tarihin anlamının da postmodern düşünce çerçevesinde yeniden düşünülmesi ve yazılmasına neden olur. Çünkü büyük anlatılar ve kahramanlar çağı bittiğinden, tarihi ve bireyi tek bir üstanlatı ile düzenleyebilmek olanaklı değildir. Artık her birey kendi anlatısının, öyküsünün oluşturucusu ve kahramanıdır. Bu düşünceyi

¹² A.g.e., p. 75.

temellendirebilmek için kültürel ve bireysel farklılıklar da tarihin tek bir anlam veya üstanlatı etrafında organize edilemeyeceğine yönelik pek çok neden verir.¹³

Lyotard bu nedenler arasında pek çok örnek sıralar,¹⁴fakat özellikle Auschwitz örneğini verir. Ona göre Auschwitz gibi bir nedenin arkasında spekülâtif anlatılar yer aldığından, Auschwitz spekülâtif anlatıların çöküşüdür. Özellikle Hegel'in spekülâtif anlatısının "tinin diyalektiği" bağlamında ifade ettiği "gerçek olan rasyoneldir, rasyonel olan gerçektir" ifadesini Aushchwitz ile yeniden düşünmek gerekir. Çünkü Auschwitz gerçektir fakat rasyonel değildir; rasyonel değildir, çünkü bir başka üstanlatı olan özgürlük rasyonalitesi ile bir bağlantısı yoktur. Lyotard için bu olaylar, modernitenin üstanlatılarının geçerliklerini yitirdiğinin göstergeleridir. Bu olaylarla üstanlatılar veya büyük anlatıların temel ilkesi, onlarla açıklanması gereken fakat onlarla açıklanamayan olaylarla sarsıldı. Çünkü hiçbir üstanlatı Auschwitz gibi bir olayı rasyonelleştiremez.

Rasyonellik ile temellenen modernitenin üstanlatılarının önemli bir başka özelliği de evrensel veya totalleştirici olmalarıdır. Lyotard postmodern anlatı ile üstanlatıların evrensel ve tümel olma iddialarını yitirdiklerini ve bu nedenle değiştirilmesi gerektiğini savunur. Bu nedenle Lyotard'ın felsefesinde eleştirilen ve değiştirilmesi gereken en temel düşünce olarak totalleştirici üstanlatılar gösterilir. Lyotard'ın amacı farklı, heterojen dil oyunları ile totaliter üstanlatıları bozarak farklı düşünce ve eylemlerin kendilerini ifade edilebilmesini sağlamaktır.¹⁵ Postmodernite de bu farklı düşüncelerin kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayan yaklaşımdır. Lyotard için postmodernite evrensellik iddiasındaki totaliter üstanlatılara yönelik bir hoşnutsuzluktur. Bu hoşnutsuzluk nedeniyle, postmodernite farklı dil oyunlarının çokluğunu olanaklı kılarak, üstanlatıların tümel söylemlerini bozar. Tek bir dil oyununa bağlanmayan fark'ın, çokluğun

¹³ A.g.e., p. 74.

¹⁴ 1929 ekonomik krizi, ikinci dünya savaşının neden olduğu vahşet ve 1968 olayları gibi.

¹⁵ Simon Malpas, **Jean-François Lyotard**, p. 104.

ifadesini olanaklı kılan postmodern söylem; heterojenliği olanaklı kıldığından şiddetin ve dışlanmanın temellerini bozar. Çünkü Lyotard için şiddetin ve çatışmanın temelinde tek bir dil oyununa bağlı üstanlatıların, farklı ifade biçimlerine izin vermeyerek kendi oyununu diğer dil oyunlarına, bilgi türlerine dayatması yer alır.¹⁶ Lyotard'ın temel amacı da modern üstanlatıların bilgi ve anlatı üzerindeki bu erkini kırmaktır.

Ona göre on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl, spekülâtif ve özgürlükçü ide düzeyindeki erklerin söylemiyle o kadar çok terör ürettiğinden, aydınlanma tarafından ilerleme düşüncesine bağlı önerilen üstanlatıların geçersizliği kanıtlanmıştır. Çünkü bugün ilerleme yoluyla eşitlikçi ve adaletli bir toplumun kurulacağına duyulan güven sarsılmıştır. Bu anlamada Lyotard'a göre modernitenin ilerleme üstanlatısına bağlı evrensel ve tümel bir söylemden dolayı yeterince bedel ödenmiştir. Artık bu türden aşkın ve totaliter söylem yerine, fark'ı ve çokluğu olanaklı kılacak yeni bir kavramsal ağ üzerine düşünmek, inşa etmek gerekmektedir. Yeni bir kavramsal ağ inşa edilirken, geçmişle hesaplaşmaya ve bu hesaplaşmada bir ile tümel arasındaki ilişkiyi üstanlatılarla kuran kavramsal dizgeleri bozmaya yönelinmelidir. Bu yüzden fark ile tümel arasındaki ilişkiyi tümelin üstünlüğü ile kuran filozoflarla Platon,¹⁷ Hegel ve Marks ile sıkı bir eleştiri gerçekleştirir Lyotard. Bu filozoflarda fark ile tümel arasındaki ilişki açık bir problemdir ve problemin nihai çözümü özdeş olanın üstünlüğüne dayalı bir şekilde kurulmasına bağlıdır. Lyotard'a göre tekil olan ile bütün arasındaki anlaşmazlık; bütünü, özdeş olanın üstünlüğündeki uzlaşa ile çözüldüğünde, Auschwitz gibi sonuçlar kaçınılmaz olur. Bu nedenle bütünü, özdeşin üstünlüğüne dayalı uzlaşa yerine, fark'ın anlaşmazlığına dayalı çokluğun dil oyunlarına olanak sağlayarak geçerlik sağlanmalıdır. Bu nedenle Lyotard için uzlaşa sistemin kendini

¹⁶ Chris Rojek, Lyotard and Decline of Society, **The Politics of F. Lyotard**, edited by Chris Rojek and Bryan s. Turner, London: Routledge, 1988. pp. 10-24, p. 10.

¹⁷ Platon'un fark ve özdeş olan arasında özdeş olanın fark'a üstünlüğünü tartıştığı Sofist diyalogu Lyotard'ın düşüncelerini haklılandırmakta. Bu konuda daha fazla bilgi için Platon'un Sofist diyalogunda özellikle 256b'deki tartışmaya bakılabilir.

meşrulaştırma aygıtıyken, anlaşmazlık ve paraloji¹⁸ totaliter sistemin aygıtlarını (uzlaş-sağduyu, adalet vb.) fark'ın ve çokluğun lehine bozar.

Postmodernite totaliter sistemlerin üstünlüğünü; dil oyunları arasındaki bağı sağlayan üstanlatıyı, paralojilerle bozar. Böylece postmodernite özdeşlik ve aşkınlığın kavramlarını bozarak, farkı yeni bir kavramsal ağla açığa çıkarmayı olanaklı kılar. Bu yüzden postmodernite farklara, çokluklara yönelik ifade düzlemlerini güzelleştirir, sadeleştirir; böylece farklı ifade düzlemleri arasındaki anlaşmazlığın uzlaş ile çözülmesi, ifade düzlemleri arasındaki farkın bütünü lehine olacak şekilde değiştirilmesi yerine; onlar arasındaki anlaşmazlığı veya paralojileri heterojen dil oyunları ile çoğaltır. Bu durum postmodernitede homojenliğin yerine, heterojenliğe dayalı yaratıcılığın güçlendirilmesidir.¹⁹ Yaratıcılığı olanaklı kılan düşüncede, üstanlatılara ve hakikate dayalı bilgi geçerliğini yitirdiğinden, bilginin üretimindeki ve aktarımındaki çeşitliğin artırılması olanaklı olur. Bu çeşitlik bağlamında elbette eklettizm veya postmoderniteye atf edilen “her şey gider” ilkesi de çağdaş kültürün bir derecesi olur. Oysa Lyotard'a göre bu türden bir her şeyin gidebileceği gerçeği postmodernitenin değil paranıdır. Bu nedenle postmodernitede oyun, artık mükemmel bilginin oyunu değildir. Oyun tin, yasa, insanın özgürleşmesi üstanlatılarına dayanmaz. Oyun, dil oyunlarının çokluğu içerisinde oynanır. Böylece hakikatin yokluğunda her bir anlatı kendi dil oyunu içerisinde kendine geçerlik kazandırır ve herhangi bir söylem, başka bir “dil oyunu”nun kuralları ile değil kendi “dil oyunu”nun kuralları içerisinde kavranır ve çoğaltılır.

Dil Oyunları

Dil oyunları nedir? Dil oyunları, tek bir üstanlatıya bağlı olarak gerekeleşen modernite ve bilimsel bilginin üstünlüğüne dayalı özdeş, totaliter

¹⁸ Paraloji konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Lyotard, **Postmodern Durum**, s. 115.

¹⁹ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. xviii.

üstanlatıların farklı ifade biçimleriyle (saptayıcı, yaptırım, performatif, sorgulayıcı vb.) bozulmasıdır.²⁰ Lyotard Batı politikası, bilimi ve felsefesindeki üstanlatıları totaliter olmaları, tek bir öyküyü ve ifade biçimini geçerli saymaları nedeniyle eleştirir. Lyotard'a göre Batının üstanlatıları bütün öykünün, metnin anlamını açığa çıkarabilecekleri savına dayalıdır; oysa bir öyküde tek bir üstanlatı değil, birden fazla anlatı gerçekleşebilir. Çünkü postmodernitede öyküdeki anlamın açığa çıkarılması değil, anlamın paralojilerle (dizgelerin bozulması) yaratılması gerekir. Onda önemli olan aynıyı değil, farklı bir şey söyleyerek mevcut öyküyü bozmaktır. Buna karşın modernitede ise anlatı, bütünüyle öyküye bağlı kalarak anlamın dönüşümü ve üretimi açısından anlaşılır.²¹ Bu anlamda modern anlatılarda, öykülerde dil oyunlarının çokluğu değil; tek bir dil oyununa bağlılık vardır. Bu nedenle modern öykülerde homojenlik söz konusudur. Lyotard içinse dil oyunları homojenleştirici değil, heterojenleştiricidir ve onlar yerel kurallar karşısında başvurulabilecek uzlaşma kurallarından yoksundur. Çünkü Lyotard için farklı dil oyunları arasında geçişte anlaşılabilir üst veya totaliter kurallar yoktur.

Totaliter üst kuralların yokluğu da öznenin dil oyunları ile kurulan sosyal bağında değişikliklere neden olur. Postmodernitede özne artık, tek bir dil oyunu içerisinde değil; dil oyunlarının çokluğu içerisinde, farklı dil oyunları ile sosyalleşir.²² Böylece farklı dil oyunları içerisinde yer almış olan özne, tek bir üstanlatıya bağlı kalmaz; farklı dil oyunları içerisinde parçalanır. Örneğin bu parçalanma içerisinde bir birey hem Batı müziği dinler ama aynı zamanda Batı kültürünü kendi ahlaki değerleri üzerinden eleştirebilir. Çünkü sosyal özne farklı dil oyunlarının dağılımı içerisinde yeniden üretilir ve çözülür. Üstanlatıların farklı dil oyunlarının kavramsal ağıyla parçalanması ile birlikte, hem özneyi hem de toplumu bütünleştirecek anlatılar da parçalanır. Onun yerine bireyler, çatışan iç içe

²⁰ Bu terimler metnin ilerleyen bölümlerinde ilgi alanlarda açıklanacaktır.

²¹ Bill Readings, **Introducing Lyotard Art and Politics**, Routledge, London, 1991. P. 34.

²² Caroline Ramazanoğlu, "Saying Goodbye to Emancipation" where Lyotard leaves feminism, and where feminist leave Lyotard, **The Politics of F. Lyotard**, edited by Chris Rojek and Bryan S. Turner, Routledge, London, 1988, pp. 63-83, p. 69.

geçmiş ahlaki ve politik kodların çokluğu içerisinde yer alırlar ve bu da sosyal bağı parçalar. Örneğin kapitalizm karşıtı olan bir yazar, kapitalizmi eleştirdiği kitabı için lüks bir AVM’de yer alan kitabevinde imza günü düzenleyebilir (ki imza günü kapitalizmin ticari bir sonucudur); oradan çıkıp Mc. Donalds’da akşam yemeği yiyebilir ve yazar bunda bir çelişki de görmeyebilir. Çünkü özne farklı dil oyunları içerisinde parçalanmıştır. Bu parçalanmayla birlikte tek bir dil oyununa bağlı olarak kurulan adalet, kültür ve kimliğin geleneksel formları yıkılır ve onun yerine çokluğun dil oyunları geçer. Lyotard’ın bu dil oyunları düşüncesinde ise Wittgenstein’in etkisi büyüktür.

Wittgenstein’in “dil oyunları” kuramından hareket eden Lyotard, dil oyunları konusunda üç belirlenimde bulunur. Birincisi: Dil oyunları kurallarını içsel olarak değil, oyuncular arasındaki uzlaşa ile oluştururlar. İkincisi: Oyuncular arasında uzlaşa ile oluşturulan kurallardaki küçük bir değişiklik, oyunun bütününe değişikliğe neden olabilir. Üçüncüsü: Ne söylendiğiyle ilişkili bir şekilde, her ifade dil oyunları içerisindeki bir harekettir.²³ Lyotard’a göre hem özne hem de sosyal ilişkiler dil oyunları içerisindeki bu hareketlerle oluşturulur. Her özne veya dil partneri, dil içerisinde farklı bir ifade kullandığında dil oyunu içerisinde de bir değişiklik gerçekleştirir. Bu değişim bir ifadeyi gönderen, referans-gönderge ve alıcı arasındaki iletişimde, her üçünde de değişiklik gerçekleştirir. Lyotard’a göre bu dil oyunları içerisindeki hareketlerde dikkat edilmesi gereken ise, ifadenin reaksiyonel olmamasıdır. Çünkü dil oyunları içerisindeki reaksiyonel hareketler, iyi birer hareket değildir.²⁴ Reaksiyonel olan hareketlerin iyi birer hareket olmamalarının nedeni, ifadelerinin kendilerine değil karşıtına bağlı olmaları ve yeni bir şey üretmemeleridir. Oysa dil oyunlarında önemli olan beklenmedik ifadeler gerçekleştirmektir. Eğer beklenmedik ifadeler, dil oyunları gerçekleştirilirse, bu eylemler yaratıcı dönüşümü sağlayarak mevcut sistemi

²³ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. 10.

²⁴ A.g.e., p. 16.

sarsabilir. Oysa reaksiyonel hareketler önceden tahmin edilebilen hareketler olduğundan, mevcut sistemin yapısında bir değişikliğe neden olmazlar. Daha önce de vurgulandığı gibi düşüncede ise amaç yeni ifadeler oluşturarak mevcut erki kırmak, onun sistemini bozmaktır. Bu da ancak umulmadık dil oyunları ile gerçekleşebilir. Bu anlamda Lyotard için önemli olan dil partnerleri arasında yaratıcılık ve anlaşmazlığı çoğaltmayan dil oyuncuları arasındaki reaksiyonel ifadelerin, hareketlerin azaltılmasıdır. Çünkü dil oyunları arasındaki güç ilişkilerini; reaksiyonel olmayan, yaratıcılığa dayalı farkı veya farklı dil oyunlarını yaratan yeni hareketler bozabilecektir. Her bir dil partneri arasındaki reaksiyonel olmayan yeni hareketler ise dil özneleri arasındaki uzlaşılı ile değil; anlaşmazlıkla, paralojilerle çoğaltılır. Anlaşmazlık da totaliter bir dil oyununun yerine, dil oyunlarındaki çoklukla ve özneler arasındaki umulmadık dil hareketleriyle birlikte gerçekleşir. Bu da özdeşin veya tümelin, fark'a, çokluğa olan üstünlüğünü parçalar.

Lyotard için dil oyunlarında totaliter üstanlatılı yerine, çokluğun olması önemlidir. Çünkü dil oyunları teorisi sosyal yapı içerisindeki geçerliliği sağlayan tek bir dilin (örneğin bilimsellik) egemenliğini kırarak dil oyunları arasında yaratımı ve farklılığı olanaklı kılar. Dil oyunlarında yaratılacak bir kırılmaya, parçalanmaya ise itiraz; oyuna kurallar dayatarak oyunu sınırlayan gelenekselleşmiş kurumlar aracılığıyla gelir.²⁵ Bu geleneksel kurumların dil oyunlarında meydana getirdiği sınırlamanın aşılması da ifade türleri²⁶ arasındaki hareketliliğin artırılmasıyla

²⁵ Okul, üniversite, aile, asker, dini yapılar bu kurumlar arasında sayılabilir. Her biri kendi dil oyununun geçerlik anlatısını bir üstanlatılı olarak savunur. Bu kapsamda şunu da belirtmek gerekir ki, Lyotard tarihin ilk büyük anlatısı veya üstanlatısının da Hıristiyanlık olduğunu ifade eder.

²⁶ İfade türlerinin ise pek çok türü vardır: Akıl yürütme, bilgi, açıklama, anlatma, sorgulama, gösterme, buyurma vb. Bu heterojen söylemlerdeki ifadelerden hiç biri bir diğerine çevrilemez; fakat her biri bir diğerine bağlanabilir. Söylem türleri de heterojen ifadelerin birlikte bağlanması için kurallar uygular; bunlar bilmek, öğrenmek, haklılandırmak, değerlendirmek vb. kesin amaçların elde edilmesi için uygulanan kurallardır. Söylem nedir? Söylem bir amaçtır ve ifade türleri de bu amaç doğrultusunda birbirine bağlanır. Örneğin ekonomi söylem türü, değişim ve para; akademik söylem türü,

olanaklıdır. Oysa kurumlar farklı ifade türleri arasında hareketliğe olanak sağlamak yerine, onlar arasındaki geçişliği sınırlar. Kurumlar ifade türlerini sınırlarken, günlük konuşmada ifade türleri arasındaki geçiş çok daha sık ve olağandır. Örneğin iki arkadaş arasındaki diyalogda muhataplar bir ifadeden diğerine, saptama, performatif, yaptırım vb. geçişler gerçekleştirir. Buna karşın kurumlar ve gelenekler bu ifade türleri arasındaki geçişliği sınırlar. Kurumlar ve gelenekler sınırlarla, farklı ifade türlerinin olanaklılığını kısıtlayarak kendi dil oyunlarının geçerliğini meşrulaştırır. Kurumlar ve gelenekler söylenmesi ve söylenmemesi gereken kurallar oluşturarak, kendi dil oyunlarının erkini sağlayacak şekilde özneleri ve sosyal yapıyı oluştururlar. Kurumlar açısından söylenmesi gereken şeyler ve onların söylenme biçimleri belirlidir ve değişmezdir. Örneğin ordudaki emirler, dinlerdeki dualar ve ibadetler, ders kitaplarındaki kalıplaşmış bilgiler, ailedeki anlatılar, felsefedeki problemler, iş dünyasındaki yaklaşımlar bu türden kurumsal sınırlamalara, ifadelere örnektir.²⁷

Lyotard ifade türlerini ise üçe ayırır: Saptayıcı ifadeler, performatif ifadeler ve yaptırım ifadeleri. Saptayıcı ifadeler daha çok bilimsel anlatılarda kullanılan açıklamalardır. Bu türden ifadeler geçerliğini bilimsellikten veya kanıttan alır. Bu ifadelerde ifadeyi gönderen, alan ve referans açıktır. Performatif ifadeler ise daha çok otoriteye bağlı bir yapıda kurulan ifadelerdir. Burada ifadeyi anlamlı kılan otoriteye ait olmasıdır. Lyotard'a göre bu ifade türü üzerinde tartışmanın bir anlamı yoktur. Çünkü gönderici referansı otoritesine dayalı olarak gerçekleştirir, saptayıcı (bilimsel) ifadelerde olduğu gibi kanıta değil. Örneğin ordudaki emirler bu türden ifadelerdir. Yaptırım ifadeleri ise daha çok emirler, tavsiyeler, ricalar ve övgülere dayalı olan sözlerdir.²⁸ Lyotard modernitenin bu farklı ifade türleri arasında saptayıcı ifadeleri tek geçerli bilgi türü kılarak, kendini geleneksel bilgiden

uzmanlık amaçları doğrultusunda ifade türlerini birbirine bağlar. Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız Lyotard, **The Differend, Phrase in Dispute**, p. x, xii, xiii.

²⁷ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. 17.

²⁸ Lyotard, **Postmodern Durum**, s. 23-34.

anlatıdan ayırdığını ve kendini ondan üstün tuttuğunu belirtir. Lyotard ise geleneksel anlatı bilgisinin yukarıdaki üç ifade türüne dayalı olması bakımından, bilimsel bilgiye daha üstün olduğunu söyler. Çünkü bilimsel bilgi farklı dil oyunları içerisinde daha çok saptayıcı ifadeye başvururken, geleneksel anlatı bilgisinde her üç ifade türü de görülür. Geleneksel anlatı bilgisiyle bilimsel bilgi arasındaki ayırmda, bilimsel bilgi saptayıcı ifadeler içermesi nedeniyle diğer anlatı türlerinden (destanlar, ninniler, masallar vb.) daha ayrıcalıklı bir yer edinmiştir. Lyotard'ın üstanlatıya dayalı tek bir dil oyununun üstünlüğünü eleştirmesi de bilginin yalnızca bilimsel bilgiye indirgenmesine yöneliktir.

Lyotard için bilgi, yalnızca bazı saptamalar ve hakikat ilkesine başvuru ile ilgili değildir ve aynı zamanda özel uzmanlar ve ayrıcalıklı bir sınıfın elindeki araç da değildir. Tam tersine bilgi farklı söylem türleri arasındaki bir dil oyunudur. Bu anlamda bilimin kendisini geleneksel anlatı bilgisinin yerine koyması, bilimin bilginin tek geçerli anlatısı olduğu anlamına gelmez. Lyotard için anlatı bilgisi ile bilimsel bilgi kıyaslandığında anlatı bilgisi dil oyunları çeşitliliği bakımından çok daha zengindir. Örneğin geleneksel anlatı bilgisinde saptayıcı açıklamalar olarak gökyüzü, bitki örtüsü ve canlı türlerinden söz edilir; yaptırım ifadeleri, akrabalık ilişkileri, cinsiyetler arasındaki farklılıklar vb. konularda ne yapılması gerektiğini ifade ederler. Sorgulayıcı ifadeler pek çok şeyden birini seçme, bir sorunu yanıtlamayı içerir. Oysa bilimsel ifadelerde bunlardan yalnızca, saptayıcı ifade türüne yer vardır.²⁹ Bu anlamda Lyotard bilimsel bilgiden ayrı olarak, anlatıların kültürün temel bilgi öğelerinden birini oluşturduğunu vurgular. Ona göre anlatılar kültürün bir parçası olarak, yetkinlik ilkesini belirler; onların nasıl uygulanacağını, doğrunun ve geçerli olanın ne olduğunu belirler. Bugün için anlatı bilgisinin geçerliği sorunu pragmatik işleyişle temellenebilir. Lyotard'a göre postmodern toplumlarda ise geleneksel anlatı bilgisi ve bilimsel bilgiye dayalı ifade türlerinin yanında; gelecekte makine dili, işaret sistemleri, genetik kodun dili, grafik dilleri,

²⁹ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. 21.

yazılım dili vb. ifade türlerinin de farklı veya çoğul dil oyunlarını olanaklı kılacağını belirtir. Ona göre postmodernitede artık tek bir dil oyununun üstünlüğü geçerliğini yitirerek, farklı dil oyunları arasında bir rekabet başlar ve her türden üstanlatı, kahraman, lider geçerliğini yitirir.

Lyotard dil oyunları bağlamında aynı zamanda iki tür yargıdan da söz eder: Belirlenmiş yargılar ve düşünce yargıları. Belirlenmiş yargılarla yaşamın pek çok alanında karşılaşılır. Belirlenmiş yargılarda belirli bir nesneye ve olaya ilişkin kavramsal belirlenimler önceden tanımlanmıştır. Bu tür yargılarda yargı düşünmeye önceden verili olduğundan, düşünmenin pek bir işlevi söz konusu değildir. Düşünce yargılarında ise farklı ve yabancı görünen yeni bir şey vardır, kavramla onun ne olduğu ve ne anlama geldiği belirlenmeye çalışılır. Lyotard için düşünce yargıları takım adaları gibidir. Düşünce yargılarında her bir ada söylemin, ifadenin bir türünü oluşturur ve deniz yoluyla da biri diğerine bağlanır. Herhangi bir adanın bir diğerine üstünlüğü sözkonusu değildir ve adalar arasında hiyerarşik bir yapı da yoktur. Tam da bu noktada Lyotard için düşünce yargıları bilgide yalnızca bilimsel bilginin geçerliğini değil, farklı bilgi türlerini olanaklı kılar. Bu da postmodernitede bilgide ve bilimde çokluğun anlatısına karşılık gelir.

Postmodernitede Çokluğun Anlatısı

Postmodernite farklı ifade türlerinin bir yasayla, üstanlatıyla ayrı ifade türlerinden birinin lehine olacak şekilde bağlanmasına karşıdır. Çünkü onda geçerliğin tek bir ilkesi veya üstanlatısı yoktur. Bu nedenle postmodernite herhangi bir alanda, bir ifade türünün, kendini diğer ifade türlerine dayatmasına neden olan yapıları bozmayı amaçlar. Bu da postmoderniteyi, onu açıklayan evrensel bir üstanlatının olmamasından dolayı; toplumlarda değer ve inançların azlığı, yargılama veya karar verme zemininin reddi ile eş anlamlı kılar. Fakat Lyotard'a göre postmoderniteye yönelik bu olumsuz anlam, daha çok sosyal bağın oluşması

için üstanlatının gerekli olduğunu savunanlarca dile getirilir.³⁰ Bu düşünürler postmodernitede karar verme ve değerlendirmede herhangi bir üstanlatının, ölçütün olmaması nedeniyle, onda “her şey gider” ilkesinin geçerli olduğunu ifade ederler.³¹ Bunun da sosyal bağı, bilimi, bilgiyi zayıflatmış olduğunu dile getirirler. Postmoderniteyi olumlayan eleştirmenlere göre ise bu ilke referans alındığında herhangi bir düşüncenin veya argümanın bir diğerinden daha doğru veya yanlış olmasına neden olacak bir ilke söz konusu olmaz. Bu da postmodernitede her düşüncenin veya ilkenin, kendi kendisinin referansı olması anlamına gelir. Bunun sonucu olarak da postmodernite, sosyal bağı zayıflatmak yerine; sosyal bağı oluşturan her bir anlatının, söylemin³² kendini ifade etmesine olanak sağlayarak, sosyal yapıdaki adaletsizliği engeller. Çünkü postmodernitede referans noktası üst bir ilke veya değer olmadığından her düşünce kendi kendinin referansı olur, bu da söylemler arasında adaletsizliğe neden olan hiyerarşik yapıyı bozar. Fakat kapitalizm postmodernitenin bu çokluk ve adalet ideasını, politik ve ekonomik güçlerin bencilleşmiş propagandalarının bir aracı haline getirir. Lyotard’ın yazılarının her birinde ise bu politik ve ekonomik güçlerin işleyiş yapılarına karşı bir mücadele vardır. Lyotard doğru ve yanlışın, iyi ve kötünün evrensel kriterlerine katılmasına rağmen, onları sorgular ve olduğu gibi doğru kabul etmez; onun eserleri mutlak kuralların veya evrensel yasaların mutlak yokluğunda sorumlu davranmanın ve düşünmenin ne olabileceğini irdeler, ki bu onun için her alanda fark ve çokluğun meşruluğu olacaktır. Bu nedenle postmodernite minör grupların haklarının onaylanmasını temel alır: kadın, çocuk, eşcinseller, yoksullar, vatandaşlık hakları, kültür ve eğitim hakları, hayvan ve çevre hakları.³³

³⁰ Bu eleştirileri yönelten filozoflar arasından en önemlisi Habermas’tır.

³¹ Simon Malpas, **Jean-François Lyotard**, p. 2.

³² Daha geniş ve farklı bilgi için bkz: Lyotard, “On a Figure of Discourse”, **Toward The Postmodern**, translated by Mark S. Roberts, edited by Robert Harvey and Mark S. Roberts, Humanity Books, New York: 1996, pp. 12-26.

³³ Lyotard, **Postmodern Fables**, p. 68.

Bu çerçevede Lyotard evrensel kuralların ve değerlerin yokluğunda yapılabilecek bir şey yok deyip karamsarlığa kapılmak yerine ne yapılabileceği üzerine düşünülmesi gerektiğini vurgular. Bu nedenle Lyotard için “her şey gider” ilkesi postmodernizme ait bir ilke olmayıp, kapitalizme ait bir slogandır. Çünkü postmodernite dünyayı biraz daha adil ve açık kılabilen düşünce ve eylemlerin yeni olasılıkları için sanat, kültür ve toplumu analiz etmenin yeni yollarını araştırır. Lyotard’a göre postmodern bir düşünürün görevi de tüketimle birlikte değerlerin kaybı ve tüm değerlerden önce kazancın yer aldığı Batı’nın ekonomik ticaret şirketlerinin sorumsuz gücüyle yüzleşmektir. Ona göre postmodern düşünürler veya eleştirmenler modernitenin sosyal bağı oluşturan evrensel, ilerlemeci ve kapsayıcı bilgi ve bilim anlayışının geçerliğini yitirdiğini; adaletsizliğe neden olduğunu, bu nedenle yeni düşünme biçimlerine ihtiyaç duyulduğunu belirtirler. Lyotard’a göre postmodern bir düşünürün görevi tüketimle birlikte kaybolan değerlerden önce, artı-karın yer aldığı Batı’nın ticaret şirketlerinin sorumsuz gücüyle yüzleşmektir. O, *Postmodern Durum*’da bu yüzleşmeyi Batı’nın bilgi ve bilim anlayışını sorgulayarak gerçekleştirir. Lyotard’ın postmodern bilim görüşü de en gelişmiş toplumlarda üstanlatıların değer kaybıyla birlikte, bilginin ve bilimin yeni konumunun “nasıl olduğuna” ve “gelecekte nasıl olacağına” yönelik bir analizdir. Bu analiz bilimin modern toplumdaki ilerlemesi ile bağlantılıdır. Bilimin, teknolojinin ilerlemesiyle bağlantılı bir şekilde, üstanlatıların değer yitimiyle karşılaşılır. Teknolojideki gelişimin yanı sıra, üstanlatıların değer yitiminde etkili olan diğer unsurlar: Metafiziksel bilginin geçersizleşmesi ve üniversitelerde üretilen bilginin dönüşmesidir.³⁴ Lyotard’a göre üstanlatıların değer yitirmesiyle birlikte modern-anlatı; onun bileşenleri olan büyük kahraman, büyük tehlike, büyük serüven ve büyük amaç gibi evrensel bileşenlerini de kaybeder.³⁵

³⁴ Hakikatin, doğrunun yerine; üniversite-sanayi iş birliğiyle, işlevsel olan bilginin araştırılması anlamında bir dönüşüm.

³⁵ Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, p. xxiv.

Büyük amaç gibi evrensel bileşenlerin kaybolmasında ise teknolojiadaki ilerlemelerin çok önemli bir etkisi vardır.

Filozof'a göre bilim her zaman için "geleneksel anlatılarla" çatışmalıdır. Bilimin en baskın özelliği bir şeyin kanıtlanır olmasını zorunlu kılmasıdır. Bu anlamda bilim sadece hakikati aramanın veya yararlı düzenlemeler yapmanın alanı değildir. O aynı zamanda bilim oyunundaki hareketlerin geçerlik ilkesini de belirler. Bu durumda bilim onun kendi statüsü bakımından geçerliğin bir söylemini üretir, bu söylem felsefe olarak adlandırılır. Bu nedenle Lyotard modernite kavramını, bilgiyi bir üstanlatıyla geçerlileştiren herhangi bir bilime referans etmede kullanır: Tinin diyalektiği, anlamın hermeneutiği, rasyonel öznenin özgürleşmesi, refahın yaratımı vb.³⁶ Örneğin aydınlanma anlatısında bilginin kahramanı evrensel bir politik ve etik amaç için çalışır. Postmodern adlandırması aynı zamanda, bilimin ve teknolojinin ilerlemesinin bir sonucu olarak bu türden üstanlatılara yönelik bir eleştiridir. Bu anlamda postmodernite geçerliğin bir aracı olan üstanlatılardaki değer yitimine karşılık gelir. Daha farklı bir ifadeyle geçmişte üstanlatılara dayanan üniversite ve metafiziksel felsefenin krizidir o. Postmodernitede büyük anlatılar büyük işlevlerini, büyük kahramanlarını, büyük tehlikelerini, büyük amaçlarını, büyük yolculuklarını kaybederler. Çünkü artık pek çok farklı heterojen dil oyunu olduğundan, bu türden anlatıların sadece bir tanesiyle değil; pek çoğuyla aynı anda gerçekleşen bir anda yaşanmakta. Postmodernitede hakikat geçerliğini yitirdiğinden toplumlar da artık girdi, çıktı ve bilgi işlemlerine göre düzenlenmektedir. Postmodern bilgi ise kurumların, otoritenin bir aleti değildir. O, farklılıklara ve kıyaslanamayacak şeylere yönelik duyarlılığı geliştirir, güçlendirir.³⁷ Onun ilkesi uzmanla ve hakikatle özdeş olmayıp, yaratıcının çelişkisidir. Bu yüzden postmodern bilim adamı hakikati keşfetmez; o,

³⁶ A.g.e., p. xxiii.

³⁷ A.g.e., p. xxiv.

basitçe öyküler üretir.³⁸ Lyotard için postmodernite gelişen teknolojiyle bağlantılı olarak oluşan bilginin ve bilimin yeni konumudur.

Postmodernitede Bilgi ve Bilimin Yeni Konumu

Lyotard'a göre bilgisayar teknolojisinin egemen olduğu postendüstriyel toplumlarda ve postmodern kültürlerde bilginin konumu değişmiş, dönüşmüştür.³⁹ Bu dönüşüm teknoloji ve bilgisayardaki gelişmelerle bağlantılı bir şekilde, Avrupa'nın yeniden inşasının başladığı 1950'den itibaren devam eder. Bilginin değişim ve dönüşümünde ise dil teorileri ve sesbilimi, iletişim ve sibernetik problemleri, modern matematik ve bilgi teorileri, bilgisayar ve onların dilleri; çeviri ve bilgisayar dilleri arasındaki rekabet alanlarının araştırılması, hafıza ve bilgi bankaları alanındaki ilerlemeler, teknolojik gelişmeler etkili olmuştur. Bu alanlardaki değişim ve dönüşümün etkisi özellikle yüksek öğretimde, araştırma ve öğrenmenin aktarımında çoktan hissedilir.

Lyotard için bütün bu alanlardaki değişimlerin, bilginin ve bilimin doğasını da değiştirmesi kaçınılmazdır. Çünkü bilginin bu değişimlere uyum sağlamadan kalması, olanaksızdır. Bilgideki dönüşümle birlikte öğrenme ancak bilginin niceliğine veya metaya çevrilebilirse işlevsel olur ve yeni kanallar içerisine uyum sağlayabilir. Bilginin gövdesini oluşturan herhangi bir şey, eğer yeni yollarla bilgisayar diline dönüştürülemezse terk edilecek; yeni araştırmanın yönü de bilgisayar diline çevrilebilmenin olasılığı ile yönlendirilecektir. Böylece artık, bilginin üreticileri ve kullanıcıları her ne öğrenmek veya icat etmek istiyorsa, bu dil içine-teknoloji diline çevirmeyi öğrenmek zorunda olacaktır. Bilgisayarın hegemonyası ile birlikte, birey hangi konumda yer alırsa alsın bilgi sürecinde yer

³⁸ Caroline Ramazanoğlu, "Saying Goodbye to Emancipation" where Lyotard leaves feminism, and where feminist leave Lyotard, **The Politics of F. Lyotard**, edited by Chris Rojek and Bryan S. Turner, London: Routledge, 1988, pp. 63-83, p. 68.

³⁹ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. 3.

alabilir.⁴⁰ Böylece bilgi artık satılmak için üretilir ve yeni ürünlerin önemini saptamak için tüketilir; her iki durumda da amaç bilgide değişimdir, üretimdir. Böylece bilginin salt kendinde bir amaç olma özelliği geçersizleşir, kullanım değeri kaybolur.

Lyotard'a göre postmodern toplumlarda bilgi, üretimin temel gücüdür. Bu aynı zamanda en gelişmiş ülkelerdeki iş gücünü de şekillendiren önemli bir etki olduğundan, onlar için çok önemli bir sorun oluşturur. Sorun en gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkeler arasında bilgiyi elde etme ve kullanma rekabetidir. Bu durum gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki boşluğun gelecekte daha da artmasına neden olur;⁴¹ çünkü artık, bilgi ve bilim bir güç rekabeti ilişkisine dönüşür. Lyotard bilgideki dönüşüme paralel olarak ulus devletlerin de dönüştüğünü ve belki de bir gün ulus devletlerin toprak için değil, bilginin kontrolü için savaşacaklarını iddia eder. Geçmişte toprak, hammadde ve ucuz iş gücü için savaşan devletler, artık enformasyon için savaşabilirler. Çünkü bilgi en gelişmiş ülkelerde ticari bir metaya dönüştüğünden; bu meta, ürün üzerinde kullanım yetkisine sahip olmak önemlidir ve daha da önemli olacaktır. Lyotard'a göre bilginin ticarileşmesi, bilginin kodlarının çözülmesiyle birlikte devletin öğrenme üzerindeki etkisi de azalır ve yerini yeni güç odaklarına bırakır. Yeni güç odakları ise çok uluslu şirketlerdir. Burada artık, kapital devlet tarafından değil çok uluslu şirketler tarafından dolaşıma sokulur. Dolaşımın bu yeni formu karar mekanizmasının kısmen ulus-devletin ötesine geçtiğini gösterir. Örneğin IBM gibi bir firma, dünyanın yörünge alanını bir kemer gibi kuşatan otoriteye dönüşür; iletişim, bilgi, uydu teknolojileri üzerinde kontrolü ele geçirir.⁴² Böylece postmodern toplumlarda bilgiye, bilime ve onun kullanım hakkına sahip olma önemli bir güç haline dönüşür. Lyotard'a göre bilgide amaç hakikati bulmak değildir artık, tek geçerli amaç güçtür. Bilimsel ve teknolojik araştırmaların

⁴⁰ A.g.e., p. 4.

⁴¹ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. 5.

⁴² A.g.e., p.17.

finansmanı da onun objektifliği olarak hakikat arayışı değildir, gúcün geliştirilmesi ve detaylandırılmasıdır.⁴³

Lyotard'a göre 1960'lı yıllardan itibaren postmodern toplumlarda bilimsel bilgi bilginin bütününü temsil etmez artık; o da, diğer bilgi türlerinden sadece bir tanesi olduğundan anlatı bilgisi ile birlikte varolur. 1960'lı yıllar boyunca anlatı bilgisinin postendüstriyel toplumlarda etkili olması, bilimsel araştırmalar üzerinde azaltıcı olmuştur; fakat bu, anlatı bilgisinin bilim üzerinde bir önceliği olduğunu söylemek de değildir. 1960'lı yıllardan itibaren anlatı bilgisindeki yükseliş, bilimin statüsünü ve konumunu sarsan önemli etkenlerden biridir. Bir diğerisi ise "geçerlik" ilkesinden kaynaklanır. Bilimsel bilgide geçerlik nedir? Geçerlik bilimsel bilginin belirlenmiş koşullarda tutarlı olarak doğrulanması, onaylanması sürecidir.⁴⁴ Bilimsel bilginin geçerliğinin sorgulanmasında ise gelişen bilgisayar teknolojisiyle hem üstanlatıların meşruluğunu yitirmesi hem de bilimsel bilginin neden olduğu hayal kırıklıkları etkili olmuştur. Bu bağlamda "bilginin ne olduğuna kim karar verecek?", "ihtiyaç duyulananın ne olduğunu kim bilecek?", "bilgiyi kullanım yetkisi kimin elinde olacak?" vb. sorularla postendüstriyel toplumlarda bilginin konumu tartışılır.

Postendüstriyel toplumlarda, bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin etkisiyle, bilginin statüsü değişir; bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeyle birlikte bilginin saklanması, kayıt edilmesi ve transferinin kolaylaşması bu değişimi yönlendirir. Bu değişim ve gelişimlerin sonucunda, bilginin statüsünde iki önemli değişiklik olur. Bunlardan birincisi, alanda uzman olmayanların da bilgiye kolayca ulaşabilmesi; ikincisi, teknolojiadaki gelişmeye paralel olarak, öğrenme yollarındaki ve öğrenilen bilginin kullanımındaki çeşitliğin artmasıdır. Bu değişikliklerle birlikte, bilgi ancak niceliksel bir yapı içine dönüştürülebilir ve yeni alanlarda kullanılabilirse işlevsel

⁴³ Barry Smart, *The Politics of Difference and The Problem of Justice*, **The Politics of F.Lyotard**, edited by Chris Rojek and Bryan s. Turner, Routledge, Londorn, 1988, pp. 43-62, p. 44.

⁴⁴ Lyotard, **Postmodern Durum**, s. 90.

ve geçerli olur. Buna göre postendüstriyel toplumlarda bilgi kendinde bir amaç olma özelliğini yitirerek; alınıp satılan bir metaya, ürüne dönüşür.⁴⁵ Çünkü postendüstriyel toplumlarda bilgi gücün devamının en önemli taşıyıcısıdır. Lyotard için postendüstriyel veya postmodern toplumlarda ulus devletlerin gücünü arttırmasında bilgi daha etkili olacağından; bilgi ve bilimde aynı gücü elde etmek isteyenler geliştirmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerle çatışma içerisine girecektir.⁴⁶ Bu nedenle bilgisayar çağında, post-endüstriyel toplumlarda bilgiye ulaşma ve kullanma problemi, yönetim sorunundan çok daha temel olacaktır.⁴⁷

Lyotard bilimsel bilgiyi⁴⁸ anlatı bilgisinden ayıran özellikleri beş temel saptamayla açıklar: 1) Bilimsel bilgide saptayıcı ifadelerinin dışında yer alan bütün ifadeler rededilir. Diğer ifade biçimleri olan normlayıcı (prescriptive), betimsel (descriptive) ve sorgulayıcı ifadeler sadece diyalektik aşamanın birer parçasıdır. Buna göre eğer biri doğrulanabilir veya yanlışlanabilir referanslar üretebiliyorsa, o bir bilim adamıdır.⁴⁹ 2) Bilimsel bilgi sosyal bağın formunu oluşturan diğer dil oyunlarından, anlatılardan farklı bir yoldur. Anlatı bilgisinden farklı olarak o, uzmanlık içinde gelişir ve geleneklere yol açar. 3) Araştırma oyunlarının bağı içinde yetkinlik yalnızca gönderenin mesajıyla ilgilidir. Alıcı için özel bir yetkinlik gerekmez; o yalnızca öğrenir, bu nedenle de öğrencinin zeki olması gerekir. Öğrenen öğrendiği bilginin ne olduğunu bilir ama nasıl olduğunu bilmeyebilir, bilmesi de her durumda gerekmez. 4) Bilimsel ifadeler doğrulanabilirlik

⁴⁵ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. 4.

⁴⁶ A.g.e., p. 5.

⁴⁷ A.g.e., p. 9.

⁴⁸ Lyotard bilimsel bilgide iki tür ayırım yapar: Araştırma oyunu ve öğretici oyun. Öğretici oyun araştırma oyunuyla birlikte oluşur, gelişir. Araştırma oyununda açıklama, gönderen, alıcı ve referans-gönderge arasındaki bir ilişkiye dayanır; bilimsel önermeyi oluşturan saptayıcı ifadelerde olduğu gibi. Bu ilişkiler bilimsel bilginin kabul edilebilirliğini düzenleyen yönergelerdir. Bu yönergelerden birincisi, gönderen referansının doğruluğunu ve yanlışlığını kanıtlamalı ve karşıt argümanları reddetmelidir; ikincisi, alıcı önermenin doğruluğuna inanmalı ve onu kabul etmelidir; üçüncüsü, referansın doğrulanması gerekir. Bilimsel bilginin doğrulanabilmesi için de mutlaka bir alıcıya ihtiyaç vardır, farklı bir olasılıkta onun doğrulanabilmesi olanaklı değildir.

⁴⁹ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. 25.

özelliklerini sürdürdükleri sürece, eğitimde kendilerine yer bulurlar. 5) Bilimsel bilgide bir art zamanlılık vardır. Yeni açıklama öncekinden daha geçerliyse yeni açıklama kabul edilir.⁵⁰ Anlatı bilgisinde ise bu özelliklerin hiç birine ihtiyaç yoktur, o yalnızca gönderen, alıcı ve referans ile temellenir.

Lyotard'a göre bunlar yeni öğrenilen şeyler olmayıp, bilinen şeylerdir; fakat, onların iki nedenle yeniden hatırlanması gerekir. Birincisi bilimsel bilgi ile anlatı bilgisi arasında bir paralellik çizmek; böylece bilimsel bilginin anlatı bilgisinden ne daha verimli, ne de daha geçerli olduğunu açıklamak. Filozofa göre hem bilimsel bilgi hem de anlatı bilgisi her ikisi de açıklama serilerinden oluştuğundan, bilimsel bilgi temeli üzerinden anlatı bilgisinin, anlatı bilgisi üzerinden de bilimsel bilginin yargılanması doğru değildir. Onların her ikisinin de amacı, geçerlikleri farklıdır. Bu nedenle yapılacak tek şey anlatı çeşitlerini arttırmaktır. Modern bilim ise anlatı çeşitlerini yalnızca bilimsel bilgiye indirgemıştır, bilimsel bilgi dışında yer alan anlatı bilgisine metafizik olduğu ve uzmanlar topluluğunca onaylanmaması nedeniyle karşı çıkmıştır. Bugün için modern anlatıda olduğu gibi her şeyin bilim anlatısı ile geçerleştirilmesi güvenilirliğini kaybetmiştir. Bunun da ötesinde bugün için artık, geçerliğin kendisi bir problemdir. Çünkü bilimin kendisi de zaman zaman anlatı bilgisine başvurmakta, özellikle bilim adamları bir keşif yaptığında bu keşif bilimsel ifadelerle değil, anlatı bilgisinin ifadeleriyle açıklanmaktadır.⁵¹ Bugün artık bilim, postmodern toplumlarda tek başına neyin geçerli, neyin geçerli olmayacağını belirleyememektedir; bu nedenle yalnızca bilimsel bilgi değil, diğer bilgi türlerinden anlatı bilgisi de bilimsel bilginin yanında geçerliğini sürdürmeye devam

⁵⁰ Lyotard, **Postmodern Durum**, s. 52. Bu durumu, özellikle bilim tarihi ders kitaplarında bilim adamlarının buluşlarını anlatmada kullanılan öyküleyici ifadeler özetlemektedir. Bilim tarihi ders kitaplarında bilim adamlarının buluşları ve onları elde etme yolları hep öyküleştirilerek, buluşlar geleneksel anlatı bilgisinin ilkelerinden yararlanılarak anlatılır. Bu konudaki en klasik örnek Newton'ın yer çekimini bulmasıdır. Klasik bilim tarihi ders kitaplarında Newton'ın buluşu anlatı bilgisinden yararlanılarak açıklanır.

⁵¹ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. 27.

eder. Bu da bilgide bir veya totaliter anlatımın değil, fark ve çokluğun dil oyunlarını olanaklı kılar.

Lyotard'a göre teknolojideki ilerleme ve kapitalizmin genişlemesi, bilimsel bilginin krizi olur. Bu gelişmeler bilginin geçerlik ilkesinin yeniden sorgulanmasına neden olur. Bilimsel bilginin kanıtlanmasında duyuşal verilerin yetersiz olması nedeniyle, teknolojideki ilerlemeler bilimde geçerlik ilkesini teknik gelişmeye bağılı kılar. Çünkü bilimsel bir önerme her şeyden önce kanıtlara dayanmalıdır; kanıtlama sürecinde ise duyuşal veriler yetersiz kaldığından, teknolojiden destek alınır.⁵² Teknik bu anlamda bir doğruyu değil, oyunu devam ettirir; oyun en gelişmiş ülkelerin oyunudur, oyunun ilkesi veya kuralı kanıtlamadır. Postmodern toplumlarda bilginin geçerliğı yüksek teknolojinin verileriyle kanıtlanmalıdır; yüksek teknoloji ise yalnızca en gelişmiş toplumlarda bulunduğundan, tekniğin yokluğı kanıtın ve bilimsel bilginin de yokluğı demektir. Böylece bilimsel bilgiye ve yüksek tekniğe sahip olmayla, zenginlik arasında da doğrudan bir bağı kurulur. Bu bağı ise on sekizinci yüzyılda keşfedilir; zengin olunmadan teknolojiye sahip olunamaz, teknolojiye sahip olunmadan zengin olunamaz.⁵³ Bu döngünün işleyişi bilimsel bilgiye sahip olmayla gelişmiş olma arasında doğrudan bir oyun kurar. Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında oynanan bir oyun. Bu oyunda, döngüde teknik aygıt bir yatırım gerektirir; tekniğe yapılan yatırımla elde edilen bilimsel bilgi de daha üst bir yatırım için satılır ve bu döngü böylece devam eder. Bu döngüde tekniğe bağılı olan bilimsel bilgi veya ürün, zenginliğin gücü olur. Zenginliğin ve kapitalizmin sürmesi de teknik ve bilimsel bilginin daha üst bir yatırım için satılması döngüsüne bağılı olduğundan, kapitalizm bilgiyi üretecek olan bilimsel araştırma merkezlerini destekler. Paraya dönüşemeyen alanlarda üretilen bilgiyi ise desteklemez, kaderine bırakır. Kapitalizm bütün değerlerin değıştirilebileceğı ilkesine dayandığından,

⁵² A.g.e., p. 44.

⁵³ A.g.e., p. 45.

herhangi bir obje, bilgi kapitale dönüştürebiliniyorsa değerlidir; çünkü onda her değer ticari bir maldır.⁵⁴ Tam da bu nedenle “her şey gider” ilkesi postmoderniteye değil, paraya veya kapitalizme ait bir ilke olur Lyotard için.

Lyotard’a göre kapitalizmin bilgi anlayışında amaç doğruluk ve hakikati bulmak değildir; amaç performans, girdi-çıktıya dayalı üretim olduğundan kapitalizm araştırma merkezlerini destekler, hakikati değil. Kapitalizmde modernitede olduğu gibi geçerliği sağlayacak evrensel bir üstanlatı olmadığından; kapitalizmle şekillenen devlet veya şirketler de bilimsel bilginin üretimi döngüsüne katılıp zenginleşebilmek için, üstanlatılara dayalı geçerlik ilkesini terk etmelidirler. Çünkü en gelişmiş toplumlarda geçerli tek ilke güçtür, güç ise teknik ve bilimsel bilgiye sahip olmayla temellenir. Günümüz dünyasının en güçlü ülkeleri artık, totaliter üstanlatılara sahip olan ülkeler değil; bilgiye ve tekniğe sahip ülkelerdir. Bu nedenle bilimsel bilgi artık hakikati aramanın bir aracı olmayıp gücü arttırmanın bir aracıdır. En gelişmiş ülkelerde bilim adamları, teknisyenler, uzmanlar hakikatin peşinde değildirler; gücü arttıracak bilginin peşindedirler, her şey güç arttırımı içindir.⁵⁵ Kapitalist sistemde güç performans ilkesine, yani üretime dayandığından, güç arttırımı da performans kriterine bağlanır. Böylece performans ilkesi postendüstriyel veya postmodern toplumlarda, bilginin geçerliğinin yeni ilkesi olur. Postmodern toplumlarda bilimsel ve teknolojik araştırmaların finansmanı hakikat arayışı için değil, gücün geliştirilmesi ve detaylandırılması içindir.⁵⁶

Lyotard kapitalizmin mevcut aşamasındaki ekonomik gelişiminin, teknik ve teknolojiye bağlı değişim tarafından sürdürüldüğünü ve bunun da devletin işlevinde

⁵⁴ Bill Readings, **Introducing Lyotard Art and Politics**, p. 76.

⁵⁵ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. 46.

⁵⁶ Barry Smart, “The Politics of Difference and The Problem of Justice”, **The Politics of Lyotard**, edited by Chris Rojek and Bryan S. Turner, Routledge, London and New York: 1998, pp. 43-62, p. 44.

değişikliğe neden olduğunu belirtir. Bu değişikliklere paralel olarak, önemli olan, doğru karar vermeyi olanaklı kılan makinelerin bilgisine ulaşma yetkisinin kimin elinde olacağıdır. Lyotard'a göre gelecekte de bilgiye ulaşma bütün alanlarda uzmanların ayrıcalığı olmaya devam edecektir. Hakim sınıf da karar verici sınıf olmaya devam edecektir. Postmodern toplumda artık geleneksel politik sınıflar da olmayacak; onun yerine şirket yöneticileri, yüksek düzeyli yöneticiler, büyük profesyoneller, iş, politik ve dinsel organizasyonların liderleri olacaktır. Bütün bunlar içinde ulus devletler, partiler, liderler, kurumlar ve tarihsel gelenekler eski önemlerini kaybeder.⁵⁷ Büyük isimler ile özdeşleşmek, çağdaş tarihin kahramanları artık olmayacaktır. Çünkü her birey kendisine referans edecek, her bireyin üreticiliği önemli olacaktır. Yaşam amacı da üstanlatıya, ortak bir değere değil; her bireyin kendisine bağlı olacaktır. Böylece her birey kendisine, kendi performansına referans edecektir. Lyotard ise kapitalizmle oluşan bilimsel teşebbüsün bu performans ilkesini küçümser ve adaletin olması için çokluğun geçerli olması gerektiğini savunur.⁵⁸ Ona göre bilgide adaletin olanaklı olması performansta uzlaşıyla değil, çokluğun söylemine izin vermekle, totaliter üstanlatıların parçalanmasıyla olanaklı olacaktır.

Lyotard'a göre gelişen teknoloji ve buna paralel değişen toplum yapısıyla birlikte, en gelişmiş toplumlarda bilginin konumu yeniden inşa edilir. Postendüstriyel toplumlarda bilimsel bilgi geçerliğini üstanlatılardan değil, gücün arttırımına katkısından aldığından; bilimsel bilgi hakikatin temsiline değil, bilgi üretimine dönüşerek pazarda alınıp satılabilen bir metaya, güce dönüşür. Bu gücün oluşması için de bilim bugün "hakikat nedir?" sorusuyla değil; "söylemin nedir?", "söyleminde yeni olan nedir?", "söylemin ne işe yarar?", "o nerede kullanılır?" soruları ile çalışır. Bu nedenle Lyotard'a göre postmodern toplumlarda bilimin söylemini meşrulaştıran dil oyunu, performans ile kapitale

⁵⁷ Lyotard, **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, p. 14.

⁵⁸ Chris Rojek, "Lyotard and Decline of Society", **The Politics of Lyotard**, edited by Chris Rojek and Bryan S. Turner, Routledge, London and New York: 1998, pp. 10-24, p. 10.

dönüşebilecek yeni fikirler, yeni söylemler veya çokluklar veya yeni dil oyunları yaratmak üzerine kuruludur.

Sonuç olarak postmodernite modernitenin her alanda geçerliğin tek ilkesi olarak sunduğu üst anlatılara dayalı bilgi ve bilim anlayışını parçalayarak, söylemde dil oyunlarında fark ve çokluğun olanaklılık düzlemini yaratır. Bu düzlem totaliter veya homojen söylemlerce baskı altına alınan fark'ın veya çokluğun kendisini ifade etmesine olanak sağlayarak, bilimsel bilgi türü dışında farklı anlatı türlerinin de geçerli olmasını sağlar. Böylece postmodernite farklı anlatıların tek bir anlatı üzerinden geçerli veya geçersiz kılınmasını sağlamak değil, otoriter söylemlerin parçalanmasını sağlayan yaratıcılık düzlemine çokluğa dönüştürülür. Postmodernite de bu çokluğu olanklı kılan heterojen dil oyunlarının, fark'ın anlatısına dönüşür.

KAYNAKÇA

Lyotard Jean-François, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, translation from French by Geoff Bennington and Brian Massumi, published by Manchester University Press, Manchester: 1984.

Lyotard Jean-François, *Postmodern Durum*, çev. İsmet Birkan, Bilgesu Yayıncılık, Ankara: 2013.

Lyotard Jean-François, *Libidinal Ekonomi*, çev. Emre Sünter, Birinci Baskı, Hil Yayın, İstanbul: 2011.

Lyotard Jean-François, *Postmodern Fables*, translated by Georges Van Den Abbeele, University of Minnesota Press, third printing, London: 2003.

Lyotard Jean-François, *Toward The Postmodern*, edited by Robert Harvey and Mark S. Roberts, Humanity Books, New York: 1993.

Lyotard Jean-François, “On a Figure of Discourse”, *Toward The Postmodern*, translated by Mark S. Roberts, edited by Robert Harvey and Mark S. Roberts, Humanity Books, New York: 1996.

Lyotard Jean-François, *The Differend-Phrases in Dispute*, translation by Georges Van Den Abbeele, Manchester University Press, Manchester: 1988.

Lyotard Jean-François, *The Inhuman: Reflections on Time*, translated by Geoffrey Bennington and Rachel Bowlby, Polity Press, Cambridge: 1991.

Malpas Simon, *Jean-François Lyotard*, Routledge, London and New York: 2005.

Platon, *Sofist*, çev. Furkan Akderin, Say, İstanbul: 2012.

Ramazanoğlu Caroline, “Saying Goodbye to Emancipation” where Lyotard leaves feminism, and where feminist leave Lyotard, **The Politics of F. Lyotard**, edited by Chris Rojek and Bryan S. Turner, London: Routledge, 1988, pp. 63-83,

Readings Bill, *Introducing Lyotard Art and Politics*, Routledge, London: 1991.

Rojeck Chris, "Lyotard and Decline of Society", *The Politics of Lyotard*, edited by Chris Rojeck and Bryan S. Turner, Routledge, London and New York: 1998, pp. 10-24.

Smart Barry, "The Politics of Difference and The Problem of Justice", *The Politics of Lyotard*, edited by Chris Rojeck and Bryan S. Turner, Routledge, London and New York: 1998, pp. 43-62